

Primul Sinod Ecumenic de la Nicaea (325 d.Hr.)

Prezentare facuta de

F. Bogdan-Mihail PAUN, KTJ

Primul Sinod Ecumenic de la Nicaea (325 d.Hr.)

1. NICAEA – capitala a patru imperii

Fig. 1 Nicaea (actualmente Iznik) - Poarta de sud

Nicaea, cu numele sau turcesc Iznik, acelasi cu al lacului pe malul estic al caruia se afla, este singurul oras din lume care in decursul istoriei sale de cateve mii de ani a fost capitala a patru imperii:

- in 316 i.Hr., sub Antigonos, unul din generalii lui Alexandru cel Mare (356-323 i.Hr.);
- in 301 i.Hr. sub Lisimahos, cand primeste numele de Nicaea, dupa sotia acestuia, frumoasa fiica a lui Antipatros;
- dupa moartea lui Nikomedes al III-lea, in 74 i.Hr., orasul devine parte a Imperiului Roman si va concura cu Nikomedia (Izmit, astazi) pentru titlul de capitala a statului. Imparatul Valentinianus al Bizantului ii va da titlul de Metropola in anul 364 d.Hr.;
- in 1071, cand teritoriul sau era condus de seleucizi, Nicaea, de data asta cu numele Iznik, devine din nou capitala.

Primul Sinod Ecumenic de la Nicaea (325 d.Hr.)

2. Provocarea Ariana

Putine momente istorice au avut reverberatii pe termen lung asa cum a avut Sinodul Intai Ecumenic de la Nicaea din anul 325. Acest sinod a fost convocat de imparatul Constantin cel Mare, iar intentia a fost aceea de a lamuri una dintre cele mai aprinse dezbateri din sanul Bisericii de pana atunci.

Controversa in discutie fusese provocata de un teolog din Alexandria, pe nume Arius, sau Arie (cca. 256-336), care afirma ca Iisus a fost un Invatator cu totul deosebit, dar ca nu a fost Dumnezeu Intrupat. Arie recurgea la logica pentru a-si sustine opinia, dovedind abilitate in manevrarea versetelor biblice care pareau sa mentioneze diferente intre Iisus si Dumnezeu Tatal, asa cum este spre exemplu *Ioan 14:28* - "Tatal este mai mare decat Mine."

In esenta, Arie argumenta ca Iisus Nazarineanul nu putea sa posede dumnezeirea unica a Tatalui. Acesta sustinea ca Isus din Nazaret nu ar fi Fiul lui Dumnezeu nascut din vesnicie, ci doar o creatie a Tatalui care in singuratatea Lui L-ar fi creat pe Isus si L-ar fi infiat. Discutia centrala a acestui sinod se poarta in jurul termenului de "*homoousios*" (cosubstantial, de aceeasi fiinta). Arius propunea formula "*homiousios*" (de fiinta asemanatoare), in sensul ca Iisus ar fi primit o fiinta asemanatoare Tatalui si nicidecum aceeasi fiinta. De asemenea, doctrina ariana sustinea ca "a fost o vreme cand Fiul nu exista", adica desi Fiul ar fi fost o creatie superioara, totusi a fost in final doar o simpla creatie. Exact acest lucru e lamurit de Sinodul I de la Nicaea: Isus Christos este "de o fiinta" (*homoousios*) cu Tatal. Fiul este "nascut, iar nu facut".

3. Lucrarile Sinodului

Sinodul Intai Ecumenic prezinta o deosebita importanta prin aceea ca a fost prima adunare a episcopilor din intreaga Biserica, imprejurare in care s-au dezbaturat probleme doctrinale fundamentale si s-au luat decizii majore care privesc dreapta credinta si unitatea Bisericii. El reprezinta si o cotitura brusca in modul in care au fost priviti crestinii: daca inainte ei erau crunt persecutati, Constantin cel Mare (pe numele sau real Flavius Valerius Constantinus – cca. 285-337) s-a aratat un fervent sustinator al acestora.

Este interesant de constatat ca imparatul insusi, desi nu primise inca botezul, a deschis Sinodul Intai Ecumenic printr-o cuvintare adresata episcopilor, asigurandu-i ca el se considera "impreuna slujitor cu ei" (**ὁ σὺν ἡμῶν βασιλεὺς καὶ μετὰ ἡμῶν**) - Eusebiu, *Viata fericitului imparat Constantin, III, 13*. Cu alt prilej, dupa marturia lui Eusebiu, el ar fi spus ca se considera "episcop pus de Dumnezeu pentru treburile din afara (ale Bisericii)" - **ἐπισκοπὸς ὑποτακτὸς τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποστολικῆς ἐπιτοχῆς** (Eusebiu, *ibidem, IV, 24*).

Fig. 2 Bustul lui Constantin cel Mare (aflat la Palazzo dei Conservatori, Roma)

Primul Sinod Ecumenic de la Nicaea (325 d.Hr.)

La acest Sinod Intai Ecumenic au participat dupa unele marturii 318 episcopi din tot tinutul crestin, mai putin de la iudeii crestini si de la Biserica Mar Thoma. Desi numarul de 318 episcopi participanti este in general acceptat, cifrele variaza in diferite surse (Socrate Scolasticul, Epifaniu de Salamina si Eusebiu de Cezareea vorbesc de 250; Eustatiu de Antiohia de 270; Atanasiu de Alexandria, in jur de 300; Gelasiu de Cizic, peste 300). Istoricii moderni sunt de parere ca cifra de 318 episcopi este amplificata simbolic, probabil in legatura cu numarul barbatilor inarmati ai lui Avraam din *Geneza 14:14* - "Cum a auzit Avraam ca fratele sau fusese luat prins de razboi, a Inarmat **trei sute optsprezece** din cei mai viteji slujitori ai lui, nascuti in casa lui, si a urmarit pe Imparatii aceia pana la Dan". Numarul de 318 ramane impresionant, cu toate ca numarul celor invitati de imparatul Constantin a fost cu mult mai mare, in jur de 1800, adica toti episcopii bisericii crestine din acea vreme. De asemenea, fiecare episcop a avut voie sa ia cu sine doi preoti si trei diaconi, situatie in care numarul total al participantilor a fost semnificativ mai important.

Se considera ca acest conciliu a fost prezidat de catre Alexandru al Alexandriei. Marea majoritate a episcopilor era de origine greaca, printre participanti numarandu-se si faimosii episcopi Eustatiu al Antiohiei, Macarie al Ierusalimului, Eusebiu din Nicomedia, Eusebiu din Cesareea si Nicolae din Myra, precum si Hossius de Cordoba, Cecilian din Cartagina, Marc de Calabria, Nicasius din Dijon, Donnus din Stridon (Pannonia), precum si diaconii de la Roma (delegati ai papei Silvestru I) Victor si Vincentius. O mare parte dintre episcopi suferisera in perioada persecutiilor, insa existau si reprezentanti nu foarte bine pusi la punct cu teologia crestina.

Actele sinodului nu s-au pastrat insa Eusebiu al Cezareii (in *Vita Constantini*) face o descriere pe larg a dezbaterilor. Cu acest prilej s-au adoptat 20 de canoane care s-au referit la urmatoarele aspecte:

1. cei care se mutileaza sau cer sa fie mutilati sa nu fie primiti in cler;
2. cei de curand botezati sa nu fie promovati de-ndata la Ordul sacru;
3. viata clandestina a clericilor;
4. cerinte pentru a fi consacrat episcop;
5. situatia celor excomunicati si datoria de a tine sinod de doua ori pe an in fiecare dioceza;
6. precedenta anumitor sedii episcopale; consensul mitropolitului pentru a fi consacrat episcop;
7. episcopul Ierusalimului;
8. atitudinea fata de catari;
9. promovarea la preotie fara examenul recerut;
10. cei care si-au renegat credinta in timpul prigoanei si apoi au fost admisi intre clerici;
11. renegarea propriei credinte de catre mireni;
12. cei care au parasit lumea pentru viata consacrata si apoi s-au intors la ea;
13. penitentie care cer Euharistia pe patul mortii;
14. despre *catecumenii lapsi* (cei care au cedat in timpul prigoanei);
15. despre clericii care se muta din loc in loc;
16. despre clericii care nu locuiesc in bisericile pentru care au fost alesi;
17. despre clericii camatari;
18. locul diaconilor la celebrarile liturgice si randul lor la impartasanie;
19. despre cei care vin in Biserica catolica de la eroarea (erezia) lui Paul din Samosata si despre diaconese;
20. in zilele de duminica si-n Cincizecime nu trebuie sa se faca rugaciuni in genunchi, ci in picioare.

Episcopii participanti au elaborat si o scrisoare catre egipteni, cu un profund mesaj antiarian. Lucrarile Sinodului incheindu-se, Constantin si-a celebrat cea de-a 20-a aniversare de cand devenise imparat si i-a invitat pe toti episcopii la un mare banchet, la finalul caruia fiecare episcop a primit daruri bogate. Cateva zile mai tarziu imparatul a ordonat tinerea unei sesiuni de inchidere, la care a dorit sa asiste personal pentru a insista ca toti episcopii sa lucreze pentru mentinerea pacii in imperiu. Dupa ce s-a

Primul Sinod Ecumenic de la Nicaea (325 d.Hr.)

autoglorificat în rugăciunile lor le-a permis episcopilor să se întoarcă la diocesele lor, aceștia urmând să impună noutățile în toate provinciile imperiului.

4. Data celebrării Paștilor

Termenul ebraic de Paști (*Pesah*) a trecut în vocabularul creștin pentru că patimile, moartea și învierea lui Iisus au coincis cu Paștile evreilor din anul 33; obiectul sau motivul Paștilor creștine este însă cu totul altul decât al Paștilor evreilor, între vechea sărbătoare iudaică și cea creștină nefiind altă legătură decât una de nume și de coincidență cronologică. Cuvântul *Pesah* (= *trecere*) este moștenit de evrei de la egipteni, dar provine în limba română din forma bizantino-latină *Paschae*. Evreii numeau Paști (*Pascha*) sau sărbătoarea azimilor sărbătoarea lor anuală în amintirea trecerii prin Marea Rosie și a eliberării lor din robia Egiptului, care se prăznuia la 14 Nisan (aprilie) și coincidea cu prima lună plină de după echinocliul de primăvară.

Dacă Paștile a fost prăznuit încă de la început de toată lumea creștină, au existat, totuși, în Biserica veche mari diferențe regionale în ceea ce privește data sărbătoririi. Aceste diferențe cu privire la data serbarii Paștilor au dat naștere la serioase discuții și controverse. Din această cauză, o primă uniformizare a datei serbarii Paștilor s-a încercat să se introducă în toată lumea creștină la Sinodul Intai Ecumenic. Părinții acestui sinod au adoptat practica cea mai generală, bazată pe calculul datei Paștilor la Alexandria, care se reducea la următoarele norme:

1. Paștile se va serba totdeauna duminică;
2. Această duminică va fi cea imediat următoare lunii pline de după echinocliul de primăvară (pentru că așa calculau și iudeii data Paștelui lor, de care era legată data Paștilor creștine);
3. Când 14 Nisan (sau prima lună plină de după echinocliul de primăvară) cade duminică, Paștile va fi serbat în duminică următoare, pentru a nu se serba odată cu Paștile iudeilor, dar nici înaintea acestuia.

Sinodul de la Nicaea a mai stabilit că data Paștilor din fiecare an va fi calculată din vreme de către Patriarhia din Alexandria (unde știința astronomiei era în floare), iar aceasta o va comunica în timp util și celorlalte Biserici creștine.

Din pricina echinocliului de primăvară, care nu era fixat pretutindeni la aceeași dată și din pricina imperfecțiunilor fatale legate de calculul astronomic al vechiului calendar iulian, nici după Sinodul din Nicaea n-au încetat deosebirile între diferitele regiuni ale lumii creștine în ceea ce privește data serbarii Paștilor.

5. Crezul marturisit de către cei 318 Părinți ai Sinodului. Marea Schisma.

*“Despre dumnezeirea lui Hristos
Impotriva Arienilor*

Credem într-Unul Dumnezeu, Tatal Atotputernic, Facatorul tuturor celor văzute și celor nevăzute. Și într-Unul Domn Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, născut din Tatal, Unul Născut, adică din [ființa] Tatalui, Dumnezeu din Dumnezeu, lumina din lumina, Dumnezeu adevărat din Dumnezeu adevărat, născut, iar nu făcut, Cel de-o-ființă cu Tatal, prin Care toate s-au făcut, atât cele din cer cât și cele de pe pământ;

Primul Sinod Ecumenic de la Nicaea (325 d.Hr.)

Care pentru noi oamenii si pentru a noastra mantuire S-a pogorat si S-a intrupat si S-a facut om, a patimit si a inviat a treia zi, S-a inaltat la ceruri si va veni sa judece viii si mortii; si in Duhul Sfânt. Iar pe aceia care spun ca a fost o vreme cand [Fiul lui Dumnezeu] nu era si ca inainte de a Se fi nascut nu era, si ca S-a facut din cele ce nu erau, sau dintr-un alt ipostas sau substanta, sau pe aceia care spun ca Fiul lui Dumnezeu este schimbator sau stricacios, pe [toti] acestia Biserica apostoleasca si soborniceasca ii da anatemei.”

Crezul de la Nicaea va deveni curand punctul de referinta al intregii traditii ortodoxe, in special al sinoadelor ulterioare. Exista opinia conform careia celelalte sinoade nu sint altceva decit confirmarea si explicarea ortodoxiei de la Nicaea (de altfel, sinoadele ulterioare chiar vor incepe cu rostirea Simbolului de la Nicaea).

Crezul este unanim considerat drept cea mai concisa si larg acceptata forma de marturisire a credintei crestine. Desi adoptat initial la sinodul de la Nicaea in anul 325, in anul 381, sinodul de la Constantinopol a adoptat o versiune mai extinsa, care este similara cu cea existenta in zilele noastre.

In 589, la sinodul de la Toledo, biserica apuseana hotaraste ca versul: [cred]"intru Duhul Sfânt care purcede de la Tatal", sa se citeasca "si intru Duhul Sfânt care purcede de la Tatal si de la Fiul", prin adaugarea cuvântului "*Filioque*". Aceasta adaugare a fost facuta in scopul de a elimina anumite idei raspandite in biserica spaniola, care negau completa divinitate a Fiului. Insi papa Leon III (795-816) a fost impotriva acestei adaugiri si a interzis-o. Cu toate acestea, la cererea imparatului Henric II, crezul cu adaugarea lui "*Filioque*" se canta la Roma in 1014. Aceasta era insa de natura sa tensioneze relatiile dintre Biserica de Rasarit si cea de Apus.

In 1053 papa Leon al IX-lea trimite la Constantinopol o delegatie condusa de cardinalul Humbert pentru a reinnoi legaturile canonice dintre cele doua Biserici. Patriarhul bizantin Mihail Cerularie refuza sa faca orice concesie cu privire la "*Filioque*". Atunci, la 15 iulie 1054, reprezentantii Papei depun pe altarul din Sfanta Sofia, o sentinta de excomunicare a lui Cerularie, acuzandu-l de 10 erezii, printre care faptul de a fi retras "*Filioque*" din crez si de a fi ingaduit casatoria preotilor.

Dar, asa cum spune Mircea Eliade, "ireparabilul s-a produs abia in 1204, cand armatele cruciadei a IV-a ataca si jefuiesc Constantinopolul, sfaramand icoane si aruncand moaste la gunoi." Cronicarul Nicetas Choniates aminteste: "nici musulmanii nu s-au purtat cu noi asa cum s-au purtat aceste popoare crestine, care isi fac cruce in numele Domnului si care au aceiasi religie cu noi."

Dupa cum se poate vedea, Crezul de la Nicaea a fost una din principalele neintelegeri dintre Biserica Ortodoxa si cea Romano-Catolica, cauzand schisma celor doua biserici, disputa dintre teologi continuand pana in ziua de azi.

6. Rolul lui Constantin in Sinodul Ecumenic de la Nicaea

Controversa ariana l-a agitat puternic pe Imparatul Constantin care a trimis o scrisoare lui Arius si lui Alexandru intr-o incercare de a-i convinge sa lase la o parte diferentele de opinie. El a scris: "Aceasta problema nu s-a ridicat respectand vreo porunca importanta a Legii, nici nu s-a introdus o opinie noua privind venerarea lui Dumnezeu; dar voi amandoi impartasiti aceleasi sentimente, astfel ca puteti sa va alaturati intr-o singura credinta. Se crede a fi nu doar necuviincios, dar si in totalitate ilegal, ca atat de multi oameni a lui Dumnezeu sa fie condusi si guvernati dupa bunul vostru plac, in timp ce sunteti astfel doritori de lupta intre voi, si va certati in legatura cu niste probleme mici ce sunt doar fleacuri."

S-a sugerat ca din cauza ca Imparatul Constantin s-a referit la controversa drept „fleac”, nu o intelegea intr-adevar. Ciudat, s-a inregistrat intr-o scrisoare a lui Eusebiu din Cezarea ca Imparatul a explicat termenul, aratand diferentele fata de folosirea eretica a lui Paul din Samosata. S-a speculat ca

Primul Sinod Ecumenic de la Nicaea (325 d.Hr.)

Imparatul si-a facut sugestiile la attentionarea imediata a lui Hossius de Cordova, sfetnicul sau si un om care a fost persecutat sub Maximian.

Constantin a jucat un rol important la Sinod. Eusebiu de Cezarea relateaza ca el a avut partea principala in a calma, convinge, si de a-i aduce pe toti la o intelegere asupra punctelor disputate. Aprecierea lui Eusebiu este data corect Imparatului, el fiind descris ca o figura cheie. Oricum, nu este sugerat niciunde ca i s-a permis sa voteze impreuna cu episcopii si nici ca a folosit vreo forma de forta pentru a obtine un rezultat.

Este posibil ca elocventa si gloria Imparatului sa fi induplecat pe cineva, oricum trebuie amintit ca pana la urma (la cativa ani dupa Conciliu) Imparatul a sustinut gruparea Ariana. La cativa ani dupa Sinodul Ecumenic din Nicaea, Arius a descoperit o noua metoda de interpretare a cuvintului "homoousius" care era in concordanta cu doctrinele sale. Apoi el a cerut sa-i fie readmisa participarea, dar Biserica l-a refuzat. Arius a apelat la Imparat. Sora favorita a imparatului Constantin, Constantia, pe patul de moarte, l-a implorat pe Constantin sa-l sustina pe Arius, fapt care Imparatul l-a si facut. S-a fixat o data pentru ca Biserica sa fie fortata sa-l readmita pe Arius, dar in timp ce-l astepta pe Constantin sa soseasca, Arius a murit.

Este greu de imaginat cum un om care dupa cum se presupune s-a luptat cu elocventa pentru Crezul Nicaean si care se pare ca a formulat fraza cheie si a explicat-o ar fi abandonat-o pur si simplu pentru nimic altceva decat o supunere la cuvintele si nu la intelesul Crezului. Este greu de imaginat cum aprecierea lui Eusebiu poate sa fie impacata la aparentul esec al Imparatului de a pricepe controversa din scrisoarea lui. Este de asemenea greu de imaginat cum un om care a fost un asa umil slujitor al bisericii la Nicaea ar fi incercat sa forteze Biserica sa-i accepte deciziile la o data atat de tarzie. Pe aceste motive, pare rezonabil sa presupunem ca Eusebius de Cezarea a scris o evaluare mai putin corecta menita sa-i dea credit si sa-l linguseasca pe Imparat.

Nici Constantin nu a fost ultimul Imparat care sa i-a partea Arienilor. Athanasius scrie cu privire la aceasta in "Istoria calugarilor" 'Despre hula Ariana' (in anul 358) spunand, „Cand a primit vreo decizie a Bisericii autoritatea de la Imparat?” si „niciodata nu au cautat Parintii consimtamantul Imparatului [hotararile sfatului Bisericii], nici Imparatul nu s-a ocupat de Biserica.” El continua mai departe si spune ca ereticii s-au aliat cu Imparatul.

Biserica era doritoare sa accepte ajutorul unui Imparat care sa asculte ceea ce avea ea de spus, dar sa nu accepte regulile unui Imparat in materie de credinta. Oricare ar fi fost rolul jucat de Constantin la Sinodul Ecumenic de la Nicaea, trebuie amintit ca Crezul din Nicea (marturisirea de credinta) exprima ceea ce marea majoritate a episcopilor participanti la sinod au gasit ca este traditional, biblic, si ortodox din credinta crestina, o credinta in care ei credeau cu atata putere incat erau gata sa moara pentru ea.

AMIN